

**РОЛЬ МЕТОДОЛОГІЧНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ
ПРИ ПІДГОТОВЦІ ДИСЕРТАЦІЙ
З КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА**

Пузирьов Михайло Сергійович

*доктор юридичних наук, старший дослідник,
професор кафедри правових дисциплін гуманітарного факультету
Національна академія Національної гвардії України
м. Харків, Україна*

Сучасна наука набула такого рівня розвитку, що вже є аксіомою, за якою будь-яке фундаментальне дослідження, що претендує на визнання його репрезентативним, потребує вироблення власного методологічного інструментарію. На це, зокрема, вказує і наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12.01.2017 р. № 40 [1]. Наука кримінально-виконавчого права у цьому плані не є винятком.

Зазначимо, що з приводу формулювання методології дослідження конкретного предмета в межах кримінально-виконавчої тематики існує дві позиції. Перша – це короткий виклад у вступі дисертації методів дослідження. Зокрема, у цій частині вступу перераховуються використані наукові методи дослідження та змістовно відзначається, що саме досліджувалось кожним методом; обґрунтовується вибір методів, що забезпечують достовірність отриманих результатів та висновків. У свою чергу, друга позиція є більш глибоким поглядом на питання методології в науці кримінально-виконавчого права і втілюється, як правило, на рівні самостійного підрозділу дисертації.

Проведений аналіз захищених дисертацій за кримінально-виконавчою тематикою показав, що перша позиція дотримується завжди, адже зазначення методологічного інструментарію у вступі дисертації – це нормативна вимога Міністерства освіти і науки України [1]. Разом із тим, друга, більш глибока інтерпретація методологічного інструментарію, зустрічається не в усіх дисертаціях. А в тих дисертаціях, де цей компонент апарату дослідження дотримано, він виявляється у двох формах: у дисертаціях на здобуття наукового ступеня доктора наук – це самостійний підрозділ, присвячений методології дослідження, виходячи з предмета, у дисертаціях на здобуття наукового ступеня кандидата наук (доктора філософії) – як

правило, дуальний підрозділ, що поряд із методологічним інструментарієм висвітлює стан наукового дослідження.

Розкриваючи роль методологічного інструментарію при підготовці дисертацій з кримінально-виконавчого права, наведемо деякі концептуальні підходи щодо методології досліджень у вітчизняній правовій науці.

Так, академік Н. М. Оніщенко визначає методологію як сукупність принципів, методів, засобів та процедур теоретико-правового характеру [2, с. 22]. Схожого погляду на зміст поняття методології дотримується професор О. П. Рябчинська, яка розглядає її як учення про методи пізнання та/або систему наукових принципів, на основі яких базується дослідження і здійснюється вибір сукупності пізнавальних засобів, методів та прийомів [3, с. 11–12].

Інший вітчизняний учений А. В. Савченко справедливо зазначає, що «вибір конкретних методів наукових досліджень, з'ясування їх змісту, сутності й призначення визначає цінність й унікальність кожної наукової розробки» [4, с. 19]. При цьому наука кримінально-виконавчого права може використовувати широкий спектр методів, поділяючи їх на основні та допоміжні, однак усі вони тісно пов'язані між собою, доповнюють один одного. Наведена позиція професора А. В. Савченка узгоджується з теорією права, згідно з якою обрання конкретних методів зумовлюється об'єктом дослідження [5, с. 618–619]. Комплексний підхід до формулювання наукової методології під час проведення досліджень із кримінального права та кримінології, кримінально-виконавчого права обґрунтовують професори В. А. Мисливий [6, с. 10], С. С. Мірошніченко [7, с. 6] та ін.

На важливості формування цілісної методології науки кримінально-виконавчого права, як сукупності прийомів дослідження, завдяки якій уможлиблюється теоретико-прикладне дослідження діяльності з виконання покарань, як складної системи, що саморозвивається, наголошує представник харківської наукової школи кримінально-виконавчого права професор А. Х. Степанюк [8, с. 39].

Учені – представники київської наукової школи кримінально-виконавчого права (професори І. Г. Богатирьов, О. І. Богатирьова, О. М. Джужа, О. Г. Колб, І. М. Копотун) одним із перспективних напрямів розвитку методології пенітенціарної науки вважають використання порівняльного (компаративного) методу [9; 10; 11, с. 281–360; 12, с. 12, 18–19; 13, с. 13–17; 14, с. 11; 15, с. 343–350]. Вищезазначені тенденції в методології вивчення окремих інститутів кримінально-виконавчого права розвивають учені-пенітенціаристи інших регіонів України.

Цікавими для нашого дослідження є роздуми В. М. Братасюка, що «<...> монометодологія, якою ще донедавна послуговувалися наші правознавці, повинна уступити місце поліметодологізму. <...> Поліметодологічний, комплексний підхід до права дозволить отримати цілісний образ права, адекватне його трактування, право постане не частковим, а багатовимірним, людиномірним, культурно-цивілізаційним надбанням» [16, с. 39].

Ураховуючи вищенаведені концептуальні підходи, можемо констатувати, що методологія кримінально-виконавчого права є багаторівневою. Кримінально-виконавче право використовує практично весь методологічний інструментарій сучасної юридичної науки. Проведений аналіз дав змогу запропонувати науково обґрунтовану методологію досліджень у галузі кримінально-виконавчого права як систему таких методів: діалектичного; сходження від простого до складного, від абстрактного до конкретного; історико-правового; хронологічного; порівняльно-правового; формально-юридичного (догматичного); системно-структурного; правничо-герменевтичного; лінгвістичних; соціологічного (експертних оцінок); статистичного; правового моделювання. Разом із тим, переконані, що вищенаведений перелік методів не є вичерпним, а має фундаментальний характер, що дає можливість вирішити у комплексі ту чи іншу кримінально-виконавчу проблематику в межах обраного предмета дослідження.

Література:

1. Про затвердження Вимог до оформлення дисертації: наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0155-17#Text> (дата звернення: 15.09.2023).

2. Оніщенко Н. М. Загальна характеристика юридичної відповідальності. *Юридична відповідальність: проблеми виключення та звільнення*: монографія / відп. ред. Ю. В. Баулін. Донецьк: ПП «ВД «Кальміус», 2013. С. 10–40.

3. Рябчинська О. П. Система покарань в Україні: поняття, значення та принципи побудови: монографія. Запоріжжя: Акцент Інвест-трейд, 2013. 448 с.

4. Савченко А. В. Порівняльний аналіз кримінального законодавства України та федерального кримінального законодавства Сполучених Штатів Америки: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2007. 616 с.

5. Рабинович П. М. Методологія юридичної науки. *Юридична енциклопедія*: в 6 т. Т. 3: К–М. Київ: Укр. енцикл., 2001. С. 618–619.

6. Мисливий В. А. Злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту (кримінально-правове та кримінологічне

дослідження): дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Дніпропетровськ, 2005. 543 с.

7. Мірошниченко С. С. Злочини проти правосуддя: теоретичні і прикладні проблеми запобігання та протидії: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2012. 492 с.

8. Степанюк А. Х. Актуальні проблеми виконання покарань (сутність та принципи кримінально-виконавчої діяльності: теоретико-правове дослідження): дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2002. 393 с.

9. Бандурка О. М., Богатирьова О. І. Застосування порівняльного методу в науці кримінально-виконавчого права. *Право і суспільство*. 2013. № 1. С. 81–85.

10. Богатирьов І. Г., Копотун І. М., Пузирьов М. С. Порівняльне кримінально-виконавче право: навч. посіб. / за заг. ред. І. Г. Богатирьова. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2013. 140 с.

11. Богатирьов І. Г., Лісіцков О. В. Кримінально-виконавче право України: підручник. 2-ге вид. Київ: ВД «Дакор», 2014. 376 с.

12. Богатирьова О. І. Пробація в Україні: гуманізація державної політики у сфері виконання кримінальних покарань: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2014. 36 с.

13. Богатирьова О. І. Теоретико-прикладні засади впровадження пробації в Україні: монографія. Київ: ВД «Дакор», 2013. 368 с.

14. Колб О. Г. Установа виконання покарань як суб'єкт запобігання злочинам: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2007. 509 с.

15. Кримінально-виконавче право України: підручник / О. М. Джу́жа та ін.; за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. О. М. Джу́жі. Київ: Атіка, 2010. 752 с.

16. Братасюк В. М. Правова реальність як форма прояву інтелектуальної традиції епохи (на матеріалах романо-германської правової сім'ї): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.12. Київ, 2005. 194 с.